

Wychowanie katolickie a wychowanie chrześcijańskie

Ks. prof. dr hab. Marian Wolicki – KUL STALOWA WOLA

Ur. 19 XII 1941 roku w Nisku. Studia filozoficzno-teologiczne w Instytucie Teologicznym w Przemyśle. W latach 1969-1971 specjalistyczne studia teologiczne na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. W latach 1971-1974 studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL zaś w 1974 roku uzyskuje magisterium z filozofii. Przez kolejny rok studia doktoranckie na KUL-u. Od 1976 r. pracuje w Seminarium Duchownym w Przemyśle jako wykładowca i prefekt alumnów. Od 1991 do 2002 r. dyrektor Kolegium Teologiczno-Katechetycznego przy Instytucie Teologicznym w Przemyśle. W 1980 roku doktorat na KUL a w 1994 roku habilitacja na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu. W roku 2002 otrzymuje tytuł profesora. Wieloletni wykładowca w wielu jednostkach uczelnianych. O 2001 r. wykładowca na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli, a od 1 X 2004 r. dziekan tegoż Wydziału. Autor wielu publikacji i artykułów.

Pisząc o wychowaniu katolickim należy jasno określić relację tego wychowania do wychowania chrześcijańskiego. Często bowiem w praktyce te dwa pojęcia są traktowane synonimicznie i używane zamiennie. Tak np. w pracy zbiorowej pod red. A. Rynio „Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane”, część I i II traktuje o wychowaniu katolickim, ale już trzecia część mówi o wychowaniu chrześcijańskim. Podobnie zdaje się utożsamiać wychowanie chrześcijańskie z wychowaniem katolickim W. Dłubacz w swoim artykule¹. Tymczasem, tak jak istnieje różnica pomiędzy terminami „katolicki” i „chrześcijański”, tak podobna różnica musi istnieć pomiędzy pojęciami: „wychowanie katolickie” i „wychowanie chrześcijańskie”.

„CHRZEŚCIJAŃSKI” A „KATOLICKI”

W celu lepszego zdefiniowania, czym jest „wychowanie chrześcijańskie”, a

czym „wychowanie katolickie”, należy na wstępie bliżej zanalizować same te określenia: „chrześcijański” i „katolicki”. Na potrzebę takiej refleksji terminologicznej zwraca uwagę w swoim ciekawym artykule ks. bp prof. dr hab. Andrzej Dzięga². Pojęcie „chrześcijański” jest bardziej jednoznaczne i nie budzące wątpliwości. Chodzi w tym pojęciu o związek z religią chrześcijańską, religią, której Założycielem jest Jezus Chrystus. W skład tak pojętej religii wchodzi trzy zasadnicze wyznania: katolickie, protestanckie i prawosławne.

Natomiast znacznie trudniejsze jest określenie pojęcia „katolicki”. Na te trudności zwraca także uwagę w cytowanym już artykule Ordynariusz Sandomierski³. Ks. Biskup pisze o możliwości dwojakiego rozumienia słowa „katolicki”. Pierwsze rozumienie, konfesyjne, wiąże ten

¹ W. Dłubacz, Pedagogika katolicka? Uwagi filozofa. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1, s. 53.

² Bp A. Dzięga, W sprawie kryteriów dyskusji nad pedagogiką katolicką. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1, s. 26.

³ Tamże, s. 23-26.

termin z konkretnym wyznaniem w ramach religii chrześcijańskiej. Wówczas zakres pojęcia "katolicki" będzie węższy od zakresu pojęcia „chrześcijański”. W takim ujęciu tego terminu chodzić będzie o oddzielenie „całego obszaru katolicykości od szeroko rozumianego obszaru prawosławia i protestantyzmu, które postrzegane łącznie z myślą katolicką określane są jako obszar „chrześcijański”⁴.

W drugim rozumieniu termin „katolicki” może oznaczać „uniwersalny”, „powszechny” (grec. kata holos) i wówczas zakres tego pojęcia staje się szerszy od pojęcia „chrześcijański”. „Chrześcijaństwo staje się w takim ujęciu raczej ukonkretnieniem pojęcia katolicykości niż jego rozszerzeniem”⁵. Kiedy jednak mówimy o katolicykości w kontekście wychowania katolickiego, czy pedagogii katolickiej, względnie pedagogiki katolickiej, mamy niewątpliwie na myśli pierwsze, a więc konfesyjne rozumienie terminu „katolicki”, w sensie jego związku z wyznaniem i Kościołem katolickim. W takim sensie pisze W. Dłubacz: „Może więc istnieć i istnieje wychowanie katolickie. Ma ono jednak charakter konfesyjny”⁶.

WYCHOWANIE CHRZEŚCIJAŃSKIE

Wychowanie chrześcijańskie jest to wychowanie prowadzone w duchu religii chrześcijańskiej, dokonujące się w wy-

miarze strukturalnym w ramach trzech zasadniczych wyznań chrześcijańskich: katolicyzmu, prawosławia i protestantyzmu. Nawiązuje ono do pedagogii Bożej i ludzkiej, opartej na fundamencie Biblii i Tradycji⁷. „Wychowanie chrześcijańskie jako wychowanie religijne jest istotną częścią wychowania w ogóle”⁸.

Cele wychowania chrześcijańskiego dobrze określa ks. R. Sieroń: „Wychowanie chrześcijańskie zdąży do pełnego rozwoju osoby ludzkiej czyli do harmonijnego rozwijania właściwości fizycznych, moralnych, intelektualnych dzieci i młodzieży oraz do ukształtowania człowieka doskonałego na miarę pełni Chrystusowej, człowieka uspołecznionego, apostołującego w procesie chrystianizacji dzisiejszego świata”⁹. Wychowanie chrześcijańskie jest więc ściśle wychowaniem personalistycznym¹⁰. Z kolei według W. Dłubacza, „celem wychowania chrześcijańskiego (katolickiego) jest (...) osiągnięcie pełni doskonałości, a drogą do tego celu jest naśladowanie Chrystusa oraz liturgia i sakramenty”¹¹.

Cytowany już ks. R. Sieroń, uszczegóławia jeszcze cele wychowania chrześcijańskiego pisząc: „Ogólnie biorąc, idea wychowania chrześcijańskiego chce wprowadzić ducha Chrystusowego w kształtowanie i rozwijanie ludzi; umiłowanie dobra w powiązaniu ze wstrętem do zła, szacunek

⁴ Tamże, s. 25.

⁵ Tamże, s. 25.

⁶ Dłubacz, art. cyt., s. 53.

⁷ R. Sieroń, Model wychowania chrześcijańskiego według Świętego Pawła Apostoła, Sandomierz 2007, s. 69.

⁸ Dłubacz, art. cyt., s. 53.

⁹ Sieroń, dz. cyt., s. 69.

¹⁰ R. Rybicki, Wychowanie chrześcijańskie – wychowaniem personalistycznym. [w:] „Chrześcijanin w świecie” 1983 nr 10 s. 49-60.

¹¹ Dłubacz, art. cyt., s. 53.

dla człowieka oraz apostołską aktywność wraz z czynnym miłosierdziem i współczuciem dla ludzkich potrzeb. Wychowanie takie przeobraża naturalnie egoistycznego człowieka rozwijając najlepsze strony jego wewnętrznej istoty w kierunku empatii i altruizmu¹². To przeobrażenie wewnętrzne ma zmierzać do pełnego udziału człowieka ochrzczonego w tajemnicy zbawienia: „Wychowanie chrześcijańskie zmierza do stopniowego wprowadzenia w tajemnicę zbawienia, dzięki czemu ma następować przemiana osobista wyrażająca się coraz większą świadomością wiary i powołania, oddawaniem chwały Bogu, zwłaszcza w liturgii oraz świadectwem życia i nadziei¹³”.

Prawo do wychowania chrześcijańskiego ma każdy człowiek ochrzczony, jak czytamy w encyklice „Gravissimum educationis”: „Każdy człowiek ma bowiem nieusuwalne prawo (...) do wychowania chrześcijańskiego należnego ochrzczonym jako dzieciom Bożym” (nr 1). U podstaw wychowania chrześcijańskiego znajduje się chrześcijańska koncepcja człowieka.

„Wychowanie chrześcijańskie zawiera istotne elementy społeczne: wolność, odpowiedzialność, troskę o dobro wspólne, pokój, uznanie dla postępu nauki i techniki, dążenie do chrześcijańskiego ukształtowania świata, dialog z ludźmi o przekonaniach odmiennych itp. W duchu chrześcijańskiego uniwersalizmu wymagana jest w wychowaniu postawa otwartości na wszystko, co prawdziwe, dobre,

skądkolwiek by pochodziło¹⁴. Specyfika wychowania chrześcijańskiego polega więc na związku z Chrystusem. Jak pisze J. Majka, „na podstawie wypowiedzi Soboru Watykańskiego Drugiego można zrekonstruować określenie wychowania jako kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie dla dobra społeczeństwa i Kościoła przez harmonijny rozwój wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych i intelektualnych¹⁵”. Jak słusznie stwierdza W. Dłubacz, „współcześnie Jan Paweł II proponuje wychowanie chrześcijańskie, które ma charakter integralny, ogólnoludzki, uniwersalny, odpowiadający człowiekowi jako osobie i jej nieustannemu stawianiu się w wolności i prawdzie¹⁶”.

WYCHOWANIE KATOLICKIE

Wychowanie katolickie to wychowanie według zasad Kościoła katolickiego i pod zarządem władzy kościelnej (biskupa diecezjalnego czy kapłana wyznaczonego przez biskupa). Wychowanie katolickie jest więc pewnym uszczegółowieniem, konkretyzacją wychowania chrześcijańskiego. Specyfika wychowania katolickiego polega nie tylko na związku z Chrystusem, jak to ma miejsce w przypadku wychowania chrześcijańskiego, ale także na związku z Kościołem katolickim. Od strony strukturalno-organizacyjnej wychowanie katolickie dokonuje się w ramach wyznania katolickiego. Chodzi oczywiście nie tylko o wyznanie rzymskokatolickie, ale także i

¹² Sieroń, dz. cyt., s. 99.

¹³ Tamże, s. 100.

¹⁴ Tamże, s. 100.

¹⁵ J. Majka, Wychowanie chrześcijańskie – wychowaniem personalistycznym. [w:] Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej, praca zbior. pod red. F. Adamskiego, Warszawa 1973, s. 52.

¹⁶ Dłubacz, art. cyt., s. 53.

greckokatolickie. Zwraca na to uwagę w swoim artykule ks. bp. A. Dzięga, zaznaczając, że „oprócz Kościoła rzymsko-katolickiego są przecież bardzo dynamiczne katolickie Kościoły Wschodnie”¹⁷. O ile wychowanie chrześcijańskie uwzględnia tylko nauczanie Jezusa Chrystusa, o tyle wychowanie katolickie uwzględnia także nauczanie Kościoła katolickiego (Magisterium Kościoła). Jest to jakby „signum distinctivum” wychowania katolickiego, „differentia specifica”, pozwalająca odróżnić je od wychowania chrześcijańskiego. Wychowaniem bowiem chrześcijańskim może być również wychowanie w duchu protestanckim lub prawosławnym. Mając to na uwadze, ks. Roman Sieroń pisze: „W obszarze Kościoła rzymsko-katolickiego winniśmy precyzyjniej używać nazwy system pedagogiki katolickiej”¹⁸. Wychowanie katolickie winno nawiązywać w pełnym wymiarze do Objawienia Bożego, Tradycji, nauki Ojców Kościoła i myśli Kościoła¹⁹. W tym sensie wychowanie katolickie musi być wychowaniem do wartości katolickich.

Wychowanie katolickie jest oparte na zasadach pedagogiki katolickiej. Pedagogika katolicka zaś to pedagogika oparta na zasadach „światopoglądu katolickiego, uwzględniającego naukę Kościoła

katolickiego”²⁰. Wychowanie katolickie musi więc uwzględniać wykładnię doktryny wychowawczej Kościoła katolickiego oraz posiadać odniesienie do wielowiekowej tradycji wychowania katolickiego w Europie²¹.

Wychowanie katolickie jest oczywiście realizacją obszaru wychowania chrześcijańskiego z istotnym jednakże dodatkiem, jakim jest uwzględnienie nauczania i działalności Kościoła katolickiego. „Zadaniem Kościoła jest wskazywać ludziom drogi zbawienia a wierzącym udzielanie życia Chrystusowego i wspomaganie ich w osiągnięciu pełni egzystencji ludzkiej, dopełniającej się w chwale nieba”²². Wychowanie katolickie winno być wychowaniem w duchu wartości chrześcijańskich i Magisterium Kościoła²³. Jest to wychowanie zgodne z zasadami wiary katolickiej i nauczaniem Kościoła katolickiego. Np. wiele myśli dotyczących wychowania katolickiego zawartych jest w listach Episkopatu Polski²⁴. Zgodnie ze słowami kard. Zenona Grocholewskiego, ma to być wychowanie według mentalności katolickiej, przekazujące wartości katolickie, wychowujące człowieka całościowo w duchu tych wartości, przekazujące nie tylko wiedzę, ale kształtujące także pewną postawę²⁵. Wy-

¹⁷ Dzięga, art. cyt., s.25.

¹⁸ Sieroń, dz. cyt., s. 89, przyp. 52.

¹⁹ J. Zimny, Edukator i pedagog w szkole katolickiej. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007, nr 1, s. 69.

²⁰ S. Podoleński, Podstawy pedagogiki. Wskazania dla rodziców i wychowawców, Kraków 1930, s. 5.

²¹ J. Kostkiewicz, O potrzebie pedagogiki katolickiej jako kierunku (specjalności) edukacji uniwersyteckiej. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007, nr 1, s. 30.

²² Sieroń, dz. cyt., s. 101.

²³ Wytyczne Konferencji Episkopatu, [w:] Pedagogia na dziś, praca zbior. pod red. Ks. dra hab. Jana Zimnego, Stalowa Wola-Rużomberok 2007, s. 530.

²⁴ S. Możdżeń, Problemy wychowania w listach pasterskich Episkopatu Polski w czasach ofensywy ideologii komunistycznej. [w:] „Pedagogia katolicka” 2007 nr 1, s. 37.

²⁵ J. Zimny, Od redakcji. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1, s. 5.

chowanie takie winno także troszczyć się o wdrażanie wychowanka do postępowania zgodnego z wymogami wiary. Jest to wychowanie do zachowania katolickiej godności²⁶. U podstaw katolickiej teorii wychowania leży personalistyczna koncepcja człowieka. „Wychowanie katolickie koncentruje się na osobie ludzkiej. Promuje godność, poczucie własnej wartości i pełny rozwój każdej osoby stworzonej na obraz Boży i przez Boga w wyjątkowy sposób umiłowanej. Jest otwarte na wszystkich. Odnosi się z szacunkiem do ludzi wszystkich przekonań i nawiązuje z nimi współpracę; wspiera rozwój religijny wszystkich w ich własnej wierze. Jest zakorzenione w ewangelicznych wartościach szacunku dla życia, miłości, solidarności, prawdy i sprawiedliwości; ma na celu zharmonizowanie wiary i kultury, zbudowanie lepszego społeczeństwa i dążenie do dobra wspólnego”²⁷. Wychowanie katolickie opiera się na czterech podstawowych zasadach: 1) chrystocentryzmie, 2) moralizmie, 3) personalizmie i 4) humanizmie²⁸.

Wychowanie katolickie winno być przede wszystkim prowadzone w szkołach katolickich, a więc w szkołach kierowanych przez kompetentną władzę kościelną lub kościelną osobę²⁹.

Wychowanie katolickie winno brać pod uwagę pedagogikę katolicką, wypracowaną przez różne zakony zajmujące się wychowaniem, jak np. Pijarzy, Jezuitów, Salezjanów, Michałików, Dominikanów, Urszulanek Prezentek i inne³⁰. Np. prof. J. Homplewicz napisał pracę pt.: „Pedagogika Świętego Michała” (Rzeszów 2002). Trzeba również w wychowaniu katolickim korzystać z dorobku wielkich pedagogów katolickich, takich jak św. Jan Bosko, bł. Bronisław Markiewicz³¹, bł. Józef Gorazdowski, bł. Urszula Ledóchowska, Sługa Boża Anna Jenke³² i in.

W tę pedagogikę katolicką wpisuje się w pełni „pedagogia Jana Pawła II, którą niósł Europie i Światu, młodzieży i starszym, bogatym i usuniętym na margines – była pedagogią w całej pełni katolicką istotą katolicyzmu najpełniej oddawała. Hołd, jaki świat Mu oddał (...) był przede wszystkim oddany Jego Dziełu, Jego katolickiej pedagogii”³³.

Wychowanie katolickie wchodzi w zakres nowej ewangelizacji³⁴. Jak słusznie pisze S. Kunowski, „trudność problemu polega na udowodnieniu praktycznym, w żywym działaniu, że wychowanie katolickie nie tylko nie jest jakimś zacofaniem i Ciemnogrodem, lecz – przeciwnie – jako naukowe i nowoczesne opracowa-

²⁶ Moździeń, art. cyt., s. 37

²⁷ Zimny, Edukator, art. cyt., s.72.

²⁸ Tamże, s. 72.

²⁹ Wytyczne Konferencji Episkopatu, dz. cyt., s. 531.

³⁰ Kostkiewicz, art. cyt., s. 31.

³¹ Zob. P. Nowogórski, Wychowawcza troska o młodzież w świetle działalności i pism, bł./ ks. Bronisława Markiewicza, „Pedagogika katolicka” 2007, nr 1 a, s. 154-168.

³² B. Lipian, Nauczycielskie powołanie to realizacja najwyższych ideałów. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1 a, s. 186-192.

³³ Kostkiewicz, art. cyt., s. 31.

³⁴ Kard./J. Glemp, Słowo Prymasa Polski kard. Józefa Glempa na inaugurację „Pedagogiki Katolickiej”. [w:] Pedagogika Katolicka” 2007 nr 1, s. 9.

nie w teorii, tworzy równocześnie czynn odcierwania współczesnej ludzkości przede wszystkim od natrętnego zła, a następnie jedynie ono może wyzwolenia ludzi na drogę nawet w sensie nadprzyrodzonym”.

W wychowaniu katolickim musi być ścisła współpraca trzech środowisk wychowawczych: rodziny, szkoły i Kościoła. W pierwszych dwóch środowiskach wychowawczych winno być również respektowane nauczanie Kościoła, jeśli nawet nie wprost, to przynajmniej jako tzw. „negatywna reguła wiary”, tzn. nie powinno się uczyć czegoś, co byłoby niezgodne z nauczaniem Kościoła. Co więcej, „rodzice mają również prawo otrzymania od państwa pomocy potrzebnych do katolickiego wychowania dzieci”³⁵. W wychowaniu katolickim olbrzymią rolę odgrywają również różnego typu wspólnoty, będące pod natchnieniem Ducha Chrystusowego³⁶. Papież Benedykt XVI napisał przed swoją podróżą do Polski, że wychowanie katolickie jest jednym z „podstawowych zadań wpisanych na stałe w zbawczą misję Kościoła”³⁷, wzywając duchowieństwo i świeckich do realizacji tego zadania i wskazując na podstawowe znaczenie parafii jako najbardziej odpowiedniego środowiska ewangelizacyjnego³⁸.

Zarówno w wychowaniu chrześcijańskim jak i katolickim ogromną rolę odgrywa formacja religijna oraz kształtowanie charakteru. Charakter to strona moralna osobowości. To stały sposób postępowania według określonych zasad i w stosunku do postawionych celów.

Kształtowanie charakteru obejmuje: 1) dobre poznanie siebie, 2) zwalczanie wad, 3) praktykowanie cnót. W chrześcijańskim i katolickim wychowaniu charakteru ogromną rolę odgrywa nauka o grzechu pierworodnym i jego skutkach. Podobnie w obu typach wychowania duże znaczenie ma czynnik łaski. Istnieje jeszcze wiele innych punktów styecznych pomiędzy obu typami wychowania, ale w artykule tym chodziło o zaakcentowanie przede wszystkim istniejących między nimi różnic.

CHRISTIAN EDUCATION AND CATHOLIC EDUCATION

In this article compares the author two types of education.: the christian education and catholic education. At first the concepts “christian” and “catholic” are discussed. The, the essence of Christina educaton is presented. After that the specificity of catholic education is shown. In such a way the difference between the two types of education is cleared.

LITERATURA:

Dłubacz W, Pedagogika katolicka? Uwagi filozofa. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1, s. 53.

Dzięga A, W sprawie kryteriów dyskusji nad pedagogiką katolicką. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1, s. 26.

Glemp J, Słowo Prymasa Polski kard. Józefa Glempa na inaugurację „Pedagogiki Katolickiej”. [w:] Pedagogika Katolicka” 2007 nr 1, s. 9.

Kostkiewicz J, O potrzebie pedagogiki katolickiej jako kierunku (specjalności)

³⁵ Zimny, art. cyt., s. 71.

³⁶ Tamże, s. 71.

³⁷ Przesłanie Benedykta XVI do polskich biskupów. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1a, s. 9.

³⁸ Zimny, Edukator, art. cyt., s. 72.

edukacji uniwersyteckiej. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007, nr 1, s. 30.

Kunowski S, Założenia i aktualna potrzeba wychowania katolickiego. [w:] „Ateneum Kapłańskie” 1962, s. 122.

Lipian B, Nauczycielskie powołanie to realizacja najwyższych ideałów. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1 a, s. 186-192.

Majka J, Wychowanie chrześcijańskie – wychowaniem personalistycznym. [w:] Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej, praca zbior. pod red. F. Adamskiego, Warszawa 1973, s. 52.

Możdżeń S, Problemy wychowania w listach pasterskich Episkopatu Polski w czasach ofensywy ideologii komunistycznej. [w:] „Pedagogia katolicka” 2007 nr 1, s. 37.

Nowogórski P, Wychowawcza troska o młodzież w świetle działalności i pism, bł./ ks. Bronisława Markiewicza, „Pedagogika katolicka” 2007, nr 1 a, s. 154-168.

Sieroń R, Model wychowania chrześcijańskiego według Świętego Pawła Apostoła, Sandomierz 2007.

Podolański S, Podstawy pedagogiki. Wskazania dla rodziców i wychowawców, Kraków 1930.

Przesłanie Benedykta XVI do polskich biskupów. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1a, s. 9.

Rybicki R, Wychowanie chrześcijańskie – wychowaniem personalistycznym. [w:] „Chrześcijanin w świecie” 1983 nr 10 s, 49-60.

Wytoczne Konferencji Episkopatu, [w:] Pedagogia na dziś, praca zbior. pod red. Ks. dra hab. Jana Zimnego, Stalowa Wola-Rużomberok 2007, s. 530.

Zimny J, Edukator i pedagog w szkole katolickiej. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007, nr 1, s. 69.

Zimny J, Od redakcji. [w:] „Pedagogika katolicka” 2007 nr 1, s. 5.

Członkowie Prezydium Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Winnicy z udziałem polskiej delegacji – 22 maja 2008 roku.